

БРЭЖНЭВ Леонід Ілліч (06(19). 12. 1906, с. Кам'янське, нині місто Дніпропетровської обл. — 10. 11. 1982, Москва) — політичний і державний діяч СРСР, один із керівників КПРС. У 1927 закінчив Курський земле-впорядно-меліоративний технікум, 1935 — Металургійний інститут у Дніпродзержинську. 1936–37 — директор Дніпродзержинського металургійного технікуму. Від травня 1937 — заступник голови Дніпродзержинської райради, від травня 1938 — завідувач відділу, від 1939 — секретар Дніпропетровського обкому КП(б)У. 1941–45 — на політроботі в армії. Від 1943 — генерал-майор. У 1946–50 очолював Запорізький і Дніпропетровський обкоми партії, 1950–52 — ЦК КП Молдовської РСР, у жовтні 1952 обраний секретарем ЦК КПРС, у березні 1953 підвищений до генерал-лейтенанта і призначений начальником Політуправління Військово-Морських сил, заступник начальника Головного політичного управління Радянської армії і ВМФ. Від лютого 1954 — 2-й, від серпня 1955 — 1-й секретар ЦК КП Казахської РСР. Від лютого 1956 — секретар ЦК КПРС, від червня 1957 — член президії ЦК КПРС, одночасно від 1958 — заступник голови бюро ЦК КПРС по РФ. 1960–64 — Голова президії ВР СРСР і одночасно від червня 1963 — секретар ЦК КПРС.

Був одним з ініціаторів усунення від влади М. Хрущова у жовтні 1964, відтоді — 1-й, від 1966 — Генеральний секретар ЦК КПРС. На чолі політбюро ЦК КПРС стояв впродовж 18 років до кінця життя. Від 1977 він також поклав на себе обов'язки Голови президії ВР СРСР. Учасники змови проти Хрущова вважали Брежнєва тимчасовою фігурою, зважаючи на його інтелект апаратника. Однак він виявився майстром апаратних комбінацій і багатоходових інтриг. Без силової боротьби, тихо й непомітно, інколи через багато

років, він послідовно усував реальних і потенційних суперників. Згуртував навколо себе функціонерів КПРС у центрі й на периферії під гаслом утвердження політичної стабільності й став абсолютно необхідним для сірої номенклатурної маси, яка обіймала керівні посади й турбувалася лише про одне: щоб у політичному житті все йшло передбаченим шляхом. Був уособленням колективної влади номенклатури над суспільством. Вона з готовністю підтримувала й захожувала пристрасть генсека до нагород і почестей, яка в другій половині його тривалого перебування при владі набула гротескних форм. Б. одержав 4 золоті зірки Героя Радянського Союзу (1966, 1976, 1978, 1981), золоту зірку Героя Соціалістичної Праці (1961), вісім орденів Леніна, орден Перемоги, нагороди інших держав, Ленінську премію з літератури (за написані не ним спогади «Малая земля», «Возрождение», «Целина»), Міжнародну Ленінську премію миру (1973). У 1975 він став генералом армії, а 1976 — маршалом Радянського Союзу.

За часів Брежнєва в системі державного управління запанував прагматизм. Однак відмова від різких рухів у політиці, здатних загострити й порушити стабільність, означала й свідоме ухилення від розв'язання конфліктів, назрілих проблем. Він та його оточення вдавали, що реформи не потрібні й у суспільстві взагалі не існує жодних проблем. За цих умов кризові явища почали дедалі більше розростатися. Держава свідомо блокувала негативну інформацію. Для стороннього спостерігача поверхня політичного життя залишалася спокійною. Замовчування негативних процесів, явищ і подій створювало оманливу ілюзію спокою, названого публіцистами «застоем».

У радянській зовнішній політиці панувала «доктрина Брежнєва», тобто жорстке протистояння спробам Заходу втрутитися в хід подій на територіях, віднесених Ялтинської конференції 1945 до сфери впливу СРСР. Він не вагався застосувати силу або загрозу сили для утримання країн Варшавського договору в радянській сфері впливу (Чехословаччина, 1968; Польща, 1970 і 1980) або для розширення цієї сфери (Афганістан, від 1979). У часи Брежнєва СРСР добився паритету з країнами НАТО в озброєннях, однак нестримне відставання в науково-технічному прогресі підривало його економіку. Незважаючи на колосальний військовий бюджет, який позбавляв радянських людей гідного життєвого рівня, СРСР почав програвати «холодну війну». Під час перебування його при владі особливої сили набуло придушення інтелектуальної свободи і прав людини (із застосуванням психіатричного терору, арештів і висилок дисидентів), посилювався тотальний

контроль органів КДБ за суспільством, а також моральна деградація партійно-державної номенклатури.

В Україні, зокрема, часи керівництва Брежнєва були позначені злочинним знущенням над В. Стусом, В. Марченком, О. Тихим та іншими «інакодумцями», погромами літератури, науки та мистецтва, посиленою русифікацією.

Рекомендована література

1. M. Morozow. Breschnew. Biografie. Stuttgart, 1973;
2. J. Dornberg. Breschnew. Herrscher im Kreml. München, 1975;
3. S. Bialer. Stalin's Successors. Cambridge, 1980;
4. Брежнев Л. И. Воспоминания. Москва, 1981;
5. B. Meissner. Sowjetische Kurskorrekturen. Breschnew und seine Erben. Osnabrück, 1984;
6. Н. С. Хрущев. Материалы к биографии. Москва, 1989;
7. Шелест П. Е. «...Да не судимы будете»: Дневниковые записи, воспоминания члена Политбюро ЦК КПСС. Москва, 1995;
8. R. G. Suny. The Soviet Experiment. Russia, the USSR, and Successor States. New York, 1998;
9. Хрущев Н. С. Воспоминания: Время, люди, власть. Т. 1-4. Москва, 1999.

С. В. Кульчицький, Ю. І. Шаповал

Бібліографічний опис:

Брежнев Леонід Ілліч / С. В. Кульчицький, Ю. І. Шаповал // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-37684>. — Останнє поновлення : 2024.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).